

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Інститут підвищення кваліфікації педагогічних працівників
і менеджменту освіти
Кафедра наукових основ управління

До 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди

Організація навчання в умовах використання дистанційних освітніх технологій (електронне видання)

Харків – 2021

УДК 378.14:004.

За загальною редакцією Т. М. Хлебнікової.

Рекомендовано до друку редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 11.10.2021).

Тексти доповідей друкуються в авторській редакції.

Рецензенти:

Довженко Тетяна – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри початкової і професійної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди;
Олексіївна
Кіриченко – кандидатка педагогічних наук, директорка
Світлана Харківського ліцею № 89 Харківської міської ради
Володимирівна Харківської області.

Організація навчання в умовах використання дистанційних освітніх технологій [Електронне видання] : матеріали методологічного семінару / За заг. ред. Т. М. Хлебнікової. Харків, 2021. 50 с.

Збірник підготовлено за матеріалами науково-методологічного семінару, що розкривають дистанційне навчання як сучасну освітню технологію, обґрунтовують організаційно-педагогічні умови застосування системи дистанційного навчання в процесі підготовки магістрів із менеджменту, описують методологічні та методичні проблеми його впровадження в освітній процес ЗВО. Навчальне видання стане в пригоді викладачам системи вищої освіти, у тому числі післядипломної, перепідготовки кадрів, дозволить їм упорядкувати й оптимізувати власну діяльність під час роботи зі здобувачами освіти другого (магістерського) рівня.

Видано за рахунок авторів.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2021.

ЗМІСТ

Черновол-Ткаченко Р. І. Використання сервісів дистанційної освіти у виші	4
Хлебнікова Т. М. Організаційно-педагогічні умови застосування дистанційного навчання в процесі підготовки магістрів із менеджменту	11
Гречаник О. Є. Використання аудіовізуальних засобів у процесі дистанційного навчання	23
Мармаза О. І. Організаційно-педагогічні аспекти дистанційної форми навчання майбутніх менеджерів	30
Темченко О. В. Вплив технологій дистанційного навчання на якість підготовки майбутніх менеджерів	44

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

Хлебнікова Т. М.

Цифрові інструменти та технології є невід'ємною складовою педагогічного процесу в системі вищої освіти. І це закономірно, оскільки, з одного боку, розширюються освітні потреби сучасної молоді, з іншою, інформаційне суспільство пред'являє нові вимоги до якості підготовки майбутніх спеціалістів [5].

В даний час кожна установа вищої освіти перебуває у пошуку оптимальних організаційних рішень створення дистанційної навчального середовища. У процесі таких пошуків практиками часто допускається дуже вузьке тлумачення сутності понять «дистанційна освіта», «дистанційне навчання», що не дозволяє реалізувати повною мірою їх потенційні можливості. Пропонуємо розглянути організаційно-педагогічні умови, що впливають на якість дистанційного навчання в установі вищої освіти.

Для розгляду проблеми якості дистанційної освіти, перш за все, визначимося з поняттями «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання». У науковій літературі пропонується чітко розрізняти ці поняття [1].

Так, зокрема І. В. Киян на основі аналізу низки наукових джерел стверджує, що дистанційне навчання – навчальний процес, при якому всі навчальні заняття або їх частина здійснюється з використанням інформаційних технологій при територіальній роз'єднаності викладача та здобувача освіти, а дистанційна освіта – це освітня система яка забезпечує отримання комплексу знань, умінь та навичок за допомогою дистанційних технологій та включає професійні кадри, адміністрацію, професорсько-викладацький склад, навчальний матеріал, методики навчання та засоби передачі знань, об'єднані організаційно, методично, технічно. Якість такої освіти характеризується якістю змісту, технологій навчання, якістю результатів освіти, тобто якість має

бути відображено у таких показниках, як навчальні плани та програми, база навчальних матеріалів, технічне забезпечення, методики та технології проведення навчальних занять, технічна оснащеність, ступінь доступності викладачів та ін. [2].

Науковці розглядають дистанційну освіту в вищій школі як процес і результат засвоєння здобувачами освіти певної системи професійних знань у віддаленому режимі, як систему побудови освітнього процесу у цифровому середовищі, а дистанційне навчання як спеціально організований, цілеспрямований та керований процес синхронної та асинхронної взаємодії викладача та здобувачів освіти у рамках навчального процесу на основі застосування цифрових інструментів та технологій. При цьому якість буде і станом процесу, і його результатом.

При використанні поняття «дистанційне навчання» дослідники аналізують якість окремих електронних навчальних курсів, технологічні ланцюжки їх побудови та реалізації, прийоми та досвід здійснення зворотного зв'язку в цифровому середовищі, фактори, що підвищують мотивацію здобувачів освіти, які активізують їх пізнавальну діяльність, оптимізують роботу викладача, пропонують рекомендації щодо роботи з конкретними платформами дистанційного управління освітою.

Використовуючи поняття «дистанційна освіта», автори приділяють увагу розробці різних моделей розвитку системи дистанційної освіти, змісту її компонентів і важливим практичним аспектом є вимір якості. Нам здається, що у цьому процесі доцільно спиратися на ступінь прояву певних показників. Якщо розглядати дистанційну освіту як систему віддаленого освітнього процесу в цифровому середовищі, то його якість визначатиметься: високою результативністю технологій дистанційного навчання, рівнем освітніх стандартів та програм дистанційного навчання.

Оцінка якості дистанційного навчання як цифрової взаємодії викладача та здобувача освіти включає: оцінку змісту цифрового навчального контенту, рівня його інтерактивності, оцінку ступеня інноваційності при конструюванні

дистанційного курсу, ефективності зворотного педагогічного зв'язку, ступеня залученості здобувачів освіти до навчальних процесів, рівня технічного, інформаційної, методичної, психологічної готовності здобувачів освіти до самостійної навчальної діяльності в цифровому середовищі, оцінку ефективності цифрових засобів навчання (сайти, портали, бібліотеки, засоби віртуальної комунікації та ін.), результативності використовуваних педагогічних технологій при реалізації етапів електронного навчання, ефективності педагогічної взаємодії, його інтенсивності, рівня цифрових компетенцій викладача, ступеня навченості здобувачів освіти, міцності залишкових знань [3].

Дистанційна освіта зумовлює зміни та трансформації у всіх елементи дидактичної системи. У своїй монографії, С. А. Щенників, визначає такі умови ефективності освітнього процесу в системі відкритої дистанційної освіти: діяльнісну спрямованість змісту та організації освітнього процесу, формування підтримуючого дружнього середовища, оптимальне поєднання «м'яких» та «жорстких» форм управління освітньою діяльністю здобувача освіти, особистісно зорієнтовану опосередковану взаємодію, поєднання дистанційних і безпосередніх форм взаємодії здобувачів освіти і педагогів, свободу вибору та індивідуальний підхід до інтелектуальних продуктів які створюються здобувачами освіти, багаторівневість і гнучкість освітніх програм [6, с. 322]. Він вважає, що при дистанційній освіті змінюються вимоги не тільки до методів і форм організації освітнього процесу, але й до рівня підготовки викладачів та їх участі у навчальному процесі. При цьому змінюються сам тип діяльності та ролі як викладача, так і здобувача освіти [6, с. 324].

Моніторинг якості освіти пов'язується з застосуванням технології портфоліо в оцінці професійної діяльності та особистісно професійного зростання викладача, у зв'язку з чим пропонуються рекомендації щодо створення та завантаження електронного портфоліо в систему Moodle. Портфоліо – це одночасно форма, процес організації, технологія роботи

викладача з продуктами власної діяльності (навчальної, наукової, дослідницької, творчої) [5].

К. Мейєр, аналізує фактори якісного дистанційного навчання і зазначає, що увага викладача має фокусуватися на врахуванні індивідуальних характеристик здобувачів освіти, їх навчальної мотивації, рівня підготовки, різних стилів навчання. Такими факторами також можуть бути особистісні якості здобувача освіти, його незалежність і самодостатність, мета навчання, попередня академічна успішність, очікування та ін. [7, с. 42]. При цьому він визнає, що не всі студенти відразу приймають нове середовище і на результати навчання впливає сприйняття здобувачем освіти цього нового онлайн середовища. Процесом сприйняття потрібно керувати, пояснюючи здобувачам освіти, які вимоги будуть пред'являтися. При цьому самий сильний фактор успішності – тайм менеджмент, а вирішальне значення мають інструменти оцінки навчання.

Як уже зазначалося вище, якість дистанційного навчання також пов'язують з якістю дистанційних навчальних курсів.

Дж. Мак Кларі [8, с. 42] вивчаючи фактори, що сприяють якісному дистанційному навчанню пов'язує високу якість із задоволеністю здобувачами освіти електронним курсом, а також з контрольними показниками, що вимірюють успішність. При цьому він виділяє компоненти, які необхідно враховувати при оцінці якості дистанційного навчання – дизайн курсу, навчальний контент, інструкції, система підтримки. Дизайн курсу повинен містити зрозумілий інтерфейс, використання підказок, титрів, толерантність до помилок, можливість їх виправлення, мінімум технічних зусиль та ін. При підборі змісту потрібно враховувати, щоб кожен модуль був підпорядкований конкретним цілям курсу. Гарний курс повинен містити безліч ресурсів. Важливим аспектом є дистанційне інструктування, оскільки студенти не повинні бути надані самі собі. Інструкції до роботи дозволяють підвищити залученість здобувачів освіти до навчального процесу шляхом безпосередньої взаємодії.

Виділимо зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на результативність дистанційного навчання. Аналіз досліджень у галузі дистанційного навчання показує, що ключовим компонентом, що забезпечує якість, є педагогічна синхронна та асинхронна взаємодія викладача та здобувача освіти в системі дистанційного управління навчальним процесом. Отже, досягненню якості цієї взаємодії сприятимуть зовнішні (пов'язані з функціонуванням системи дистанційної освіти) та внутрішні (пов'язані з взаємодією викладача та здобувачів освіти) фактори. Ці фактори мають тісний зв'язок з умовами, що визначають якість дистанційної освіти та дистанційного навчання.

До зовнішніх факторів належать: адміністративні (інноваційність адміністративно-управлінських рішень в області дистанційної освіти, адміністративне стимулювання), нормативно-правові (своєчасне нормативно-правове регулювання актуальних проблем), матеріально-технічні (сучасна матеріально-технічна оснащеність, постійна технічна підтримка), кадрові (підвищення рівня кадрової готовності до роботи в цифрове середовище, психологічний, методичний супровід дистанційного навчального процесу).

Внутрішні фактори можна поділити на 2 групи: дидактичні та особистісні.

Дидактичні – пов'язані: з розробкою оптимальної моделі дистанційних курсів (створення дизайну, навчального контенту, підбір ресурсів та елементів), конструюванням технологічних етапів реалізації курсу, вибором методів зворотнього педагогічного зв'язку, застосуванням прийомів стимулювання та активізації навчальної діяльності здобувачів освіти, розробкою системи академічного супроводу процесу навчання.

Особистісні фактори відображають цілі та рівень мотивації суб'єктів дистанційного освітнього процесу, стилі навчання, стилі спілкування, компетенції в галузі цифрової освіти, індивідуальні якості, що забезпечують успішність навчальної та професійної діяльності (цілеспрямованість, організованість, відповідальність та ін.).

Конкретизуємо деякі із зазначених факторів. При розробці електронного навчального курсу завдання викладача не тільки грамотно підібрати навчальний контент (теоретичний та практичний матеріал), але й правильно визначити темп його проходження, терміни роботи з різними елементами курсу.

Важливим показником якості дистанційного навчання буде також підвищення внутрішньої мотивації у здобувачів освіти. Вона може бути пов'язана з практично орієнтованим характером навчального контенту, захопленістю спільною діяльністю в умовах корпоративного навчання, задоволенням від процесу навчання (можливість самовираження, ситуація успіху, досягнення, привабливість завдань) і з іншими обставинами, що не залежать від зовнішніх причин і перебувають усередині самої навчальної діяльності.

При стимулюванні активності здобувачів освіти у процесі роботи з дистанційним курсом слід враховувати низку психологічних законів. Наприклад, згідно з першим законом Єркса-Додсона, є залежність якості діяльності від інтенсивності мотивації «у міру збільшення інтенсивності мотивації якість діяльності змінюється: спочатку підвищується, потім після переходу через точку найбільш високих показників успішності, активність діяльності поступово знижується» [9, с. 135].

Важливе значення має не тільки мотивація на результат діяльності, але й мотивація на якісне виконання завдань та елементів дистанційного курсу. Для оцінки якості дистанційного навчання також важливі вимірювання показників навченості здобувачів освіти. Під час моніторингу якості як традиційного, так і дистанційного навчання оцінюються такі показники, як коефіцієнти абсолютної та відносної успішності здобувачів освіти, що характеризують навчальні досягнення певної навчальної групи. Крім того повинні враховуватися не тільки підсумкові результати, а й результати проміжні, що дозволяє викладачеві оперативно реагувати на навчальні труднощі здобувачів

освіти, впливати на підсумковий результат. У зв'язку з цим актуальним є питання зворотного педагогічного зв'язку.

У дистанційному середовищі традиційні методи здійснення зворотного зв'язку мають деякі нові особливості, пов'язані зі специфікою цифрового освітнього середовища (віддаленість суб'єктів один від одного, складність реалізації деяких методів та ін.).

Недостатнім у цій ситуації є використання лише одного методу – онлайн тестування, оскільки отримані з його допомогою результати не завжди можуть бути об'єктивними та найчастіше мають ознаки академічного шахрайства (списування, проходження тестів один за одного, колективні відповіді та ін.).

Для вирішення цієї проблеми необхідно передбачити методи вербальної індивідуальної комунікації – метод відео бесіди (використання відеозв'язку для індивідуальних консультацій та інструктування, коли можна зафіксувати емоційне ставлення до навчального контенту); метод вивчення продуктів віртуальної творчої діяльності (аналіз рівня виконання завдань зі створення інтерактивних навчальних матеріалів та вправ, групових, корпоративних інтерактивних проєктів, результатів роботи у команді); методи вивчення результатів віртуального моделювання (опора на наочно-подібну інтерпретацію здобувачами освіти процесів та явищ що досліджуються, їх схематичне зображення за допомогою цифрових сервісів, вивчення створених на цій основі інтерактивних робіт, листів, візуальних історій, тренажерів); методи персональних рейтингів за завданнями та елементами курсу, методи самоконтролю [3].

Важливе значення має академічний супровід дистанційного курсу. Він повинен ґрунтуватися на: доступності викладача для здобувачів освіти, систематичності відеоконсультавання, діагностиці та педагогічній підтримці індивідуальних освітніх можливостей здобувачів освіти, попередження труднощів, що в сукупності створює сприятливі умови для вибору студентом оптимальної стратегії вчення, стимулює індивідуальні досягнення та, відповідно, визначає якість дистанційного навчання.

Форми реалізації академічного супроводу в цифровому середовищі можуть бути як усні (відео зв'язок, мобільний зв'язок), так і письмові (електронна пошта, чат, форум).

Одним із показників якості дистанційного навчання може бути також задоволеність здобувачів освіти дистанційним навчальним курсом, при визначенні критеріїв якої нами була використана модель оцінки ефективності навчання Д. Кіркпатріка (рис.1) [4].

Ця модель була запропонована автором спочатку для оцінки тренінгових занять на основі оцінок реагування слухачів на процес та результат навчання, а в наш час все більше використовується для оцінки різних видів навчання.

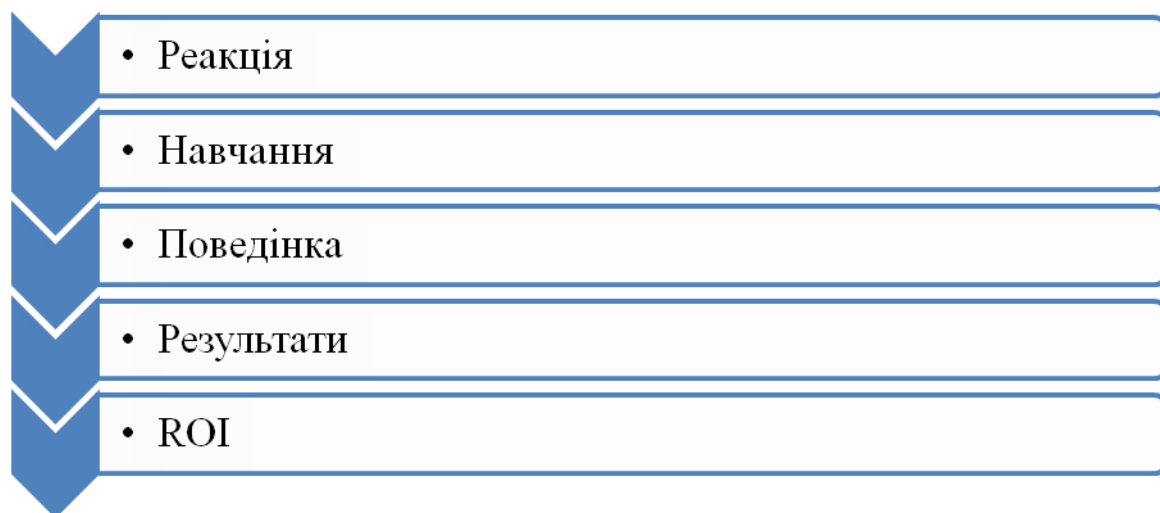

Рис. 1 Модель оцінки ефективності навчання Д. Кіркпатріка.

Перший рівень – «Реакція». На даному етапі важливо з'ясувати, як ті, що беруть участь у навчанні, реагують безпосередньо на саме навчання – чи подобається воно їм, і для чого вони використовуватимуть отримані навички та знання.

Для оцінки ефективності першого рівня можуть бути використані такі інструменти, як листи реагування (анкети коментарів, листи посмішок, анкети реакції), інтерв'ю, фокус-групи.

Листи реагування. Головним завданням є скласти їх так, щоб отримати максимум корисної інформації. Рекомендується скласти від 8 до 15 питань для учасників навчання, які мають бути як відкриті, так і зі шкалами (наприклад,

«п'ятибальна шкала» або «десятибальна шкала»). Поряд із кожним питанням потрібно обов'язково залишити місце для коментарів.

Бажаємо, щоб анкети були анонімними. Вважається, що у такому разі відповіді будуть більш відвертими.

Інтерв'ю. Інтерв'ю проводиться після навчання з кожним із учасників курсу так само, як і у випадку з анкетами, для отримання зворотного зв'язку.

Фокус-групи. Фокус-групи можна використовувати у разі проведення пілотних проектів. Перший раз думки учасників рекомендується збирати через тиждень після закінчення проекту, вдруге – через 90 днів після проекту.

Другий рівень – «Навчання»

Цей рівень передбачає оцінку того, якою мірою засвоїли учасники нову інформацію, чи сформували вони необхідні відносини, чи змінилися і наскільки їх знання, установки під кінець процесу навчання.

Для кількісного виміру прогресу у навчанні використовуються спеціально розроблені опитувальники, завдання та тести.

Інструментами оцінки другого рівня моделі, є: тест знання вивченого матеріалу, лист перевірки умінь, складання плану дій, навчання інших.

Аркуш перевірки умінь. Лист перевірки умінь заповнює спостерігач, який під час розмови з учасником курсу визначає його вміння використовувати отримані під час навчання навички. У першій колонці листа виставляється оцінка вміння, у другій вносяться коментарі. Уміння оцінюються так:

- 1 - неправильне використання вміння;
- 2 - правильне використання вміння;
- 3 - експертне використання вміння.

Складання плану дій. Для складання плану дій пропонується дати відповіді на такі питання:

- Які дії ви збираєтесь робити?
- Чого хотіли б навчитися робити?
- Що може перешкодити вам у досягненні успіху?
- Яким чином долатимете перешкоди що виникли?

- Яка підтримка буде потрібна для здійснення вами дій?
- Яких очікуєте результатів?

Ще один інструмент оцінки – це навчання інших здобувачів освіти. Його можна організувати у вигляді проведення різноманітних презентацій для колег, допомоги у навчанні, навчання групи у парах.

На думку Д. Кіркпатріка, якщо процес навчання був ефективним, то мають відбутися видимі зміни, тобто покращаться знання, удосконалюються навички та зміняться установки.

Третій рівень – «Поведінка». В даному випадку потрібно визначити, чи змінилася в результаті навчання поведінка його учасників, чи застосовують вони що-небудь з навичок і знань на своєму робочому місці.

Інструменти оцінки, що використовуються для третього рівня:

- контрольний лист поведінки;
- огляд поведінки;
- огляд роботи працівників на робочому місці;
- перевірка планів дій;
- навчання дій;
- фокус групи.

В оглядовому тесті можна використовувати такі питання: чи отримано нові знання; наскільки покращилася внаслідок навчання поведінка на роботі; через скільки змогли застосовувати результати навчання у своїй роботі; якщо ж досі не вийшло, то чому та ін.

Д. Кіркпатрік звертає увагу, що якщо зміни у поведінці після навчання не відбулися, то це абсолютно не означає, що навчання було не ефективним. Бувають такі випадки, коли не було створено необхідних умов, і, отже, навіть за позитивної реакції поведінка учасників не змінилася. Тому при оцінюванні дуже важливо перевіряти наявність наступних умов:

- чи є бажання змінити свою поведінку;
- чи розуміють, що і як потрібно робити;

- чи створено відповідний соціально-психологічний клімат на робочому місці;
- чи є заохочення на зміну їхньої поведінки.

Четвертий рівень – «Результати». Оцінка того, якою мірою було досягнуто намічені заздалегідь результати, і є основна мета цього рівня, тобто, це оцінка економічної ефективності навчання. Також важливо відзначити, чи принесли якийсь позитивний вплив на саму організацію зміни у поведінці учасників навчання.

Оцінити четвертий рівень моделі досить непросто, тому що тут потрібно визначити, як змінилися бізнес-показники організації. Тобто, потрібно правильно вибрати показники, які будуть вимірюватися як до, так і після проведення навчання.

П'ятий рівень – ROI (розроблений Джеком Філіпсом).

Завдяки цьому рівню має стати ясно, чи варто вкладати гроші в навчання. Його показник – ROI («повернення на інвестиції») дозволяє перевести результати оцінки четвертого рівня в матеріальний еквівалент, далі отримана сума прибутку порівнюється з витратами на курс навчання. Коефіцієнт ROI показує відсоткове співвідношення прибутку від курсу навчання до суми витрат за нього.

Отже, якість дистанційного навчання – це сукупний показник, який може розглядатися, з одного боку, як відповідність рівня сформованих у процесі навчання компетенцій здобувачів освіти вимогам освітнього стандарту та навчальної програми. З іншого, як якісний стан процесу навчання, висока ефективність синхронної та асинхронної взаємодії викладача та студента, відповідність цифрового навчального середовища запитам і очікуванням студентів.

Література

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України 20 грудня 2000 р.)
URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (дата звернення: 20. 10. 2020).

2. Киян И. В. Оценка качества педагогических технологий в системе

дистанционного обучения. *Успехи современного естествознания*. 2012. № 2. С. 76–84.

3. Ковчур С. А. Педагогические условия достижения качества дистанционного обучения. URL: http://journals.tsutmb.ru/a8/upload/2020-12/14_%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%87%D1%83%D1%80.pdf (дата звернення: 20. 10. 2020).

4. Модель оценки эффективности обучения Киркпатрика URL: <https://hrland.org/model-otsenki-effektivnosti-obucheniya-kirkpatrika-filipsa/> (дата звернення: 25. 10. 2020).

5. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. / Прокопенко А. І. та ін. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. 81 с.

6. Щенников С. А. Открытое дистанционное образование. Москва : Наука, 2002. 527 с.

7. Meyer K.A. Quality in Distance Education: Focus on On-Line Learning. ASHE-ERIC Higher Education Report. San Francisco, 2002. 154 p.

8. McClary J. Factors in High Quality Distance Learning Courses. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.905.759&rep=rep1&type=pdf> (accessed: 20.03.2021).

9. Yerkes R., Dodson J. The relation of strength of stimulus to rapidity of habit–formation // j. Comp. Neurol. Psychol. 1908, N 18, p. 459–482.